

TO‘QIMACHILIK SANOATIDA BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISH: STRATEGIYALAR, MUAMMOLAR VA KELAJAK ISTIQBOLLARI

Ibragimova Kamola Saidbo‘rievna

TDTU Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Ushbu keng qamrovli maqola to'qimachilik sanoatida barqarorlikning ko'p qirrali sohasini o'rganadi. U barqarorlikni ta'minlash uchun qo'llaniladigan turli strategiyalarni tahlil qiladi, ekologik toza materiallar va energiyani tejaydigan jarayonlardan tortib, chiqindilarni kamaytirish texnikasi va sertifikatlarigacha. Barqaror amaliyotlarni qo'llashdagi qiyinchiliklar va imkoniyatlarni o'rganib chiqqan holda, ushbu maqola to'qimachilik ishlab chiqarishining rivojlanayotgan landshafti va uning atrof-muhitga ta'siri haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: barqarorlik, to'qimachilik sanoati, ekologik toza materiallar, energiya samaradorligi, qayta tiklanadigan energiya, aylanma iqtisodiyot, chiqindilarni boshqarish, muammolar, imkoniyatlar, kelajakdagi istiqbollari

To'qimachilik sanoati dunyodagi eng yirik chiqindi ajratuvchi sanoat tarmoqlardan biri bo'lib, suvning ifloslanishi, chiqindilar hosil bo'lishi va ortiqcha energiya iste'moli orqali atrof-muhitning buzilishiga katta hissa qo'shadi. Ushbu muammolarga javoban, to'qimachilik ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etishda barqarorlikni joriy etishni ta'minlash sari harakat kuchaymoqda. Ushbu maqola to'qimachilik ishlab chiqaruvchilari tomonidan qabul qilingan asosiy barqaror amaliyotlarni, ularning atrof-muhitga ta'sirini va sanoatda ekologik mas'uliyatni oshirishdagi rolini o'rganishga qaratilgan.

Ma'lumot uchun, to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun ko'p suv, paxta va boshqa tolalarni yetishtirish uchun yer kerak bo'ladi. Bitta paxta futbolkasini tayyorlash uchun hisob-kitoblarga ko'ra, 2700 litr toza suv talab qilinadi, bu bir kishining 2,5 yil davomida ichimlik ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli.

To'qimachilik tarmog'i 2020-yilda suvning ifloslanishi va yerdan foydalanishning yuqori darajasi bo'yicha uchinchi yirik sanoat tarmog'iga aylandi. Mazkur yili har bir Yevropa Ittifoqi fuqarosini kiyim-kechak va poyabzal bilan ta'minlash uchun o'rtacha to'qqiz kub metr suv, 400 kvadrat metr yer va 391 kilogramm (kg) xom ashyo sarflandi.

Hisob-kitoblarga ko'ra, to'qimachilik mahsulotlari bo'yash va pardozlash mahsulotlari global toza suv ifloslanishining qariyb 20 foiziga sababchidir. Polyester kiyimlarning bitta kir yuvishi oziq-ovqat zanjiriga tushishi mumkin bo'lgan 700 000 mikroplastik tolalarni chiqarishi mumkin. To'qimachilikdan mikroplastmassalarning aksariyati dastlabki bir necha yuvish paytida chiqariladi. Tez moda ommaviy ishlab chiqarish, past narxlar va ko'plab birinchi yuvishlarni targ'ib qiluvchi yuqori savdo hajmlariga asoslangan. Shuningdek, sintetik mahsulotlarni yuvish har yili okean tubida yarim million tonnadan ortiq mikroplastmassa to'planishiga olib keladi. Ushbu global muammoga qo'shimcha ravishda, tikuvchilik ishlab chiqarish jarayonlari natijasida hosil bo'ladigan ifloslanish mahalliy odamlar, hayvonlar va fabrikalar joylashgan ekotizimlarning sog'lig'iga halokatli ta'sir ko'rsatadi¹³.

Global to'qimachilik sanoatida har yili 92 million tonna to'qimachilik chiqindilari ishlab chiqariladi. Yillik ishlab chiqariladigan 100 milliard kiyim-kechakning 92 million tonnasi chiqindixonaga tashlanadi. Vaziyatni statistic jihatdan tahlil qiladigan bo'lsak, bu har soniyada axlatxonaga kiyim-kechak bilan to'la axlat mashinasi ekvivalenti tushishini anglatadi. Agar ushbu tendensiya davom etsa, o'n yillik oxiriga kelib tez moda chiqindilari soni yiliga 134 million tonnagacha ko'tarilishi kutilmoqda¹⁴.

So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda har yili 92 million tonna to'qimachilik chiqindilari ishlab chiqariladi. Xitoy (20 million tonna) va AQSh (17 million tonna)

¹³ <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographics> Murojaat sanasi 04.04.2024

¹⁴ <https://earth.org/statistics-about-fast-fashion-waste/> Murojaat sanasi 04.04.2024

dunyo miqyosida eng ko'p to'qimachilik chiqindilarini ishlab chiqaruvchi mamlakatlar hisoblanadi.

Hozirgi kunda kiyim-kechak va to'qimachilik chiqindi va chiqitlari global poligondagi chiqindilarning umumiy miqdorining kamida 7% ni tashkil qiladi.

Har yili dunyo bo'ylab 80 dan 100 milliardgacha yangi kiyim-kechak ishlab chiqariladi.

Kiyim-kechak ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan materiallar va tolalarning 87 foizi yondirish pechlarida yoki poligonlarda yo'q qilinadi, bu esa kishi boshiga yillik 270 kg CO₂ ajratilishini anglatadi.

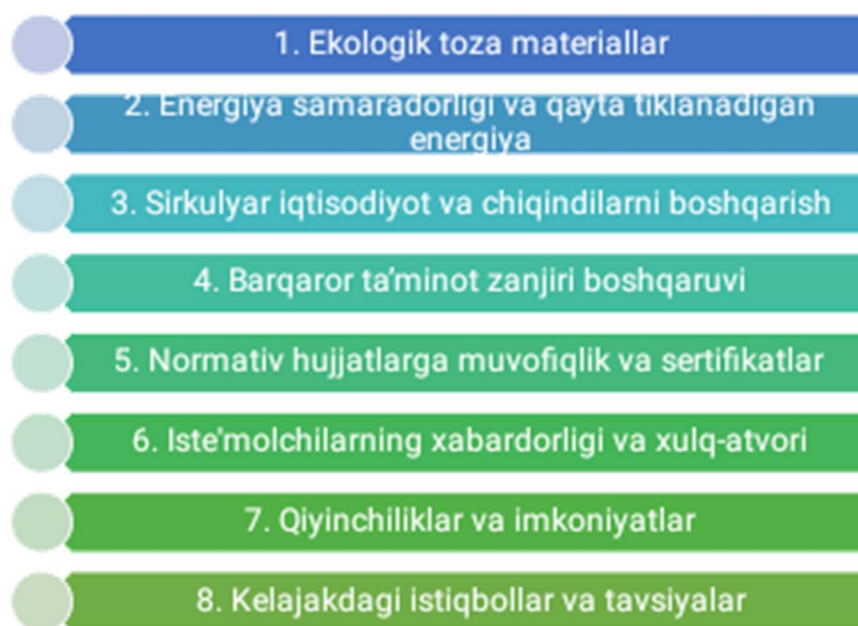
Chiqarilgan to'qimachilik mahsulotlarining atigi 20% qayta ishlash uchun to'planadi.

Kiyimlarning faqat 1% yangi kiyimga qayta ishlanadi¹⁵.

Ushbu faktlar to'qimachilik sanoatining ishlab chiqarish jarayoniga yangicha yondashuvlarni tezlik bilan ishlab chiqish va joriy etishni taqozo etadi. To'qimachilik sanoatidagi chiqindilar hajmini kamaytirish, ulardan qayta foydalanishni yo'lga qo'yish, shuningdek, to'qimachilik chiqitlarini boshqa sanoat tarmoqlarida qo'llash imkoniyatlarini tadqiq etish maqsadida quyidagi Barqaror Amaliyotlar Strategiyasi shakllantirildi.

---

¹⁵ <https://theroundup.org/textile-waste-statistics/> Murojaat sanasi 04.04.2024

1-rasm. To'qimachilik sanoatidagi Barqaror Amaliyotlar Strategiyasi¹⁶

To'qimachilik sanoatidagi Barqaror Amaliyotlar Strategiyasidagi har bir bandni alohida o'rganib chiqamiz (1-rasm).

1. Ekologik toza materiallar:

Organik paxta, kanop va qayta ishlangan tolalar kabi barqaror materiallarga o'tishni o'rganib, ushbu band ularning atrof-muhitga foydalari, bozor tendensiyalari va keng qo'llanilishidagi qiyinchiliklarni o'rganadi. Shuningdek, u bio-asosidagi materiallarda paydo bo'layotgan innovatsiyalar va ularning to'qimachilik ta'minot zanjirida inqilob qilish salohiyatini muhokama qiladi¹⁷.

2. Energiya samaradorligi va qayta tiklanadigan energiya:

To'qimachilik ishlab chiqarishining energiyani ko'p talab qiladigan xususiyatini o'rganish, ushbu band texnologiyani yangilash, jarayonlarni optimallashtirish va qayta tiklanadigan energiya manbalarini integratsiyalash orqali energiya

¹⁶ Muallif ishlanmasi

¹⁷ Dr. Tanvir Hossain, Md Abdus Shahid, Md Golam Mortuza Limon, Imam Hossain, Nadim Mahmud, Techniques, applications, and challenges in textiles for a sustainable future// Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, Volume 10, Issue 1, 2024, 100230, ISSN 2199-8531, <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2024.100230>.
(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2199853124000246>)

samaradorligini oshirish strategiyalarini ko‘rib chiqadi. Sanoat misollari muvaffaqiyatli tashabbuslar va ularning uglerod chiqindilarini kamaytirishga ta'sirini ko'rsatadi.

3. Sirkulyar iqtisodiyot va chiqindilarni boshqarish¹⁸:

Aylanma iqtisodiyot kontsepsiyasini tahlil qilgan holda, ushbu band yopiq ishlab chiqarish tizimlari, to'qimachilik mahsulotlarini qayta ishlash texnologiyalari va chiqindilarni boshqarishga innovatsion yondashuvlarni o'rganadi. U aylanmalikning iqtisodiy va ekologik afzalliklarini baholaydi va miqyoslilik va infratuzilma bilan bog'liq muammolarni belgilab beradi.

4. Barqaror ta'minot zanjiri boshqaruvi:

Barqarorlikni rag'batlantirishda ta'minot zanjiri boshqaruvining roliga murojaat qilgan holda, ushbu band yetkazib beruvchilarni jalb qilish, axloqiy manba amaliyoti va shaffoflik tashabbuslarini muhokama qiladi. U qiymat zanjiri bo'ylab hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi va kuzatuv va javobgarlik uchun blokcheyn texnologiyasi kabi vositalarni o'rganadi.

5. Normativ hujjatlarga muvofiqlik va sertifikatlar:

To'qimachilik ishlab chiqarishni tartibga soluvchi me'yoriy landshaftni o'rganib chiqqan holda, ushbu bo'lim GOTS, OEKO-TEX va Fair Trade kabi asosiy sertifikatlar va standartlar bo'ylab harakatlanadi. U ularning iste'molchilar ishonchiga, bozorga kirishiga, ijtimoiy va ekologik mezonlarning biznes operatsiyalariga integratsiyalashuviga ta'sirini tahlil qiladi.

6. Iste'molchilarning xabardorligi va xulq-atvori:

Iste'molchilar afzalliklarining barqaror modaga ta'sirini o'rganib, ushbu band ekologik toza mahsulotlarga, aylanma biznes modellariga va markalashda shaffoflikka bo'lgan munosabatni o'rganadi. Shuningdek, ushbu bosqichda barqaror to'qimachilik mahsulotlariga talabni oshirishda ta'lim, marketing va ijtimoiy media rolini baholanadi.

---

¹⁸ D.A. Kurbanova. To'qimachilik ishlab chiqaruvchilari tomonidan qabul qilingan asosiy barqaror amaliyotlar// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2022.

7. Qiyinchiliklar va imkoniyatlar:

Barqarorlik yo'lidagi to'siqlarni, jumladan, xarajatlar cheklovlari, texnologik cheklovlar va global ta'minot zanjiri murakkabliklarini aniqlash, ushbu band mazkur qiyinchiliklarni yengish uchun strategiyalarni taklif qiladi. Shuningdek, u yashil moliyalashtirish, hamkorlikdagi innovatsiyalar va tarmoqlararo hamkorlikda paydo bo'layotgan imkoniyatlarni aniqlash va ulardan maksimal ravishda foydalanish g'oyalarini ilgari suradi.

8. Kelajakdagi istiqbollari va tavsiyalar:

Kelajakdagi tendensiyalar va rivojlanishlarni taxmin qilgan holda, ushbu band siyosatchilar, sanoat manfaatdor tomonlari va tadqiqotchilar uchun barqaror to'qimachilik sanoatiga o'tishni tezlashtirish bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqishni ilgari suradi. Ushbu bandda barqarorlikni oshirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun yaxlit yondashuvlar, innovatsion ekotizimlar va inklyuziv strategiyalar zarurligini ta'kidlanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, to'qimachilik sanoati barqarorlik endi tanlov emas, balki zarurat bo'lgan muhim bosqichda turibdi. Ekologik toza materiallar, energiya tejoychi jarayonlar, aylanma biznes modellari va axloqiy ta'minot zanjiri amaliyotlarini o'zlashtirgan holda, to'qimachilik ishlab chiqaruvchilari barqarorlik murakkabliklaridan o'tishlari va yanada mustahkam va mas'uliyatli kelajak sari yo'lni belgilashlari mumkin. Hamkorlik, innovatsiyalar va jamoaviy harakatlar orqali sanoat atrof-muhitga ta'sirini yumshata oladi va tez o'zgaruvchan dunyoda barqaror to'qimachilik mahsulotlariga bo'lgan talabni qondira oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Давранов О.А. Ўзбекистон тўқимачилик саноати корхоналари иқтисодий салоҳиятини оширишнинг асосий йўналишлари. Иқт.фан.фалс.докт.диссерт. Тошкент – 2018. 112-бет.
2. Хўжаев И.А. Саноат корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини камайтиришнинг истикболли йўналишлари (“ўзтўқимачиликсаноат” уюшмаси корхоналари мисолида). Иқт.фан.фалс.докт.диссертацияси. Тошкент-2023. 146 бет.
3. Dr. Tanvir Hossain, Md Abdus Shahid, Md Golam Mortuza Limon, Imam Hossain, Nadim Mahmud, Techniques, applications, and challenges in textiles for a sustainable future// Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, Volume 10, Issue 1, 2024, 100230, ISSN 2199-8531, <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2024.100230>.
(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2199853124000246>)
4. D.A. Kurbanova. To'qimachilik ishlab chiqaruvchilari tomonidan qabul qilingan asosiy barqaror amaliyotlar// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2022.
5. <https://theroundup.org/textile-waste-statistics/>
6. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographics>
7. <https://earth.org/statistics-about-fast-fashion-waste/>